

PRESENTACIÓ DE RAMON FOLCH I CAMARASA PER MONTSERRAT BACARDÍ

Ramon Folch i Camarasa, la dèria de (re)escriure

Excel·lentíssim i Magnífic Senyor Rector,
Digníssimes autoritats,
Benvolguts col·legues,
Senyores i senyors,

Si em permeteu, si m'ho permet el doctorand, començaré aquesta presentació amb una breu anècdota: la conversa telefònica en què li comunicàvem que havia estat escollit per rebre la distinció que avui li és concedida. En sentir les paraules *honoris causa*, va etzibar-nos tot seguit, sense cap tipus de titubeig: «Un honor, i tant que ho és, un grandíssim honor, llàstima que sigui sense causa». Una sortida humorística que no podia ocultar l'emoció de la notícia, una resposta senzilla d'un home que ho ha donat tot per la seva obra. El tarannà modest de Ramon Folch i Camarasa no s'acaba d'ajustar amb l'ambició de la seva tasca. Sempre ha defugit l'èxit fàcil i immediat, les capelletes i la promoció personal còmoda, per poder-se lliurar en cos i ànima a la creació i a la traducció. Per això, probablement, les seves novel·les i peces teatrals són tan poc «visibles» avui dia, en un món on els mitjans de comunicació i el mercat editorial ja tenen feina a cantar excel·lències de la darrera novetat, l'endemà definitivament antiquada. Correspon a les institucions acadèmiques i científiques, a la universitat en particular, redreçar aquest capteniment tendenciós i banal, i fer emergir les aportacions de vàlua, perquè la societat no pot prescindir-ne.

Així doncs, malgrat el parer del candidat, diverses causes ens impel·leixen a atorgar-li honors. Pel cap baix, tres: la figura humana, l'obra literària i l'obra de traducció, si és que un aspecte pot destriar-se de l'altre.

Nascut a Barcelona el 1926, Ramon Folch i Camarasa pertany a la darrera generació d'abans de la guerra civil que va formar-se sota els principis que havien fet pos-

5

sible un segle de renaixença cultural. Epígon d'una família de germans il·lustres, els Folch i Torres, va passar la infantesa llegint tota mena d'històries que havia concebut el seu pare, l'escriptor Josep M. Folch i Torres. Els primers deu anys, i fins i tot el sojorn de dos més que per a ell va significar la guerra, van marcar-lo decisivament. Havia viscut un clima de bonança intel·lectual que després ha intentat recompondre per mitjà de diverses iniciatives, i en què, de fet, poc van intervenir els estudis als Escolapis i la llicenciatura de Dret, obtinguda el 1950. Folch i Camarasa no s'hi ha dedicat mai, a les lleis. Tan bon punt va acabar la carrera, va entrar a treballar a l'editorial de Josep Janés, per a la qual ja havia fet correccions de proves. Les estretons de la postguerra no perdonaven, i encara menys als qui s'havien enxarxat a fer país abans de la desfeta, com el seu pare. Tot estudiant i corregint,

va aprendre anglès de manera mig autodidàctica, amb la cooperació d'algun curset. I de seguida que va descobrir que es podia guanyar la vida traficant amb els idiomes, va abandonar l'editorial i va consagrar-se a reescriure llibres d'altri i a escriure'n de propis. No hi feia res que entremig aparegués Montserrat Pons i Dedeu, amb qui va casar-se el 1954; ni tampoc que la família anés eixamplant-se, amb sis fills. La trajectòria de Ramon Folch i Camarasa estava encarrilada: vida i literatura ja anaven de bracet, per sempre més.

A la creació, hi ha destinat totes les potències i energies. De primer, al teatre. Sempre ha sostingut que hi té una flaca especial i que, per damunt de tot, li hauria agradat convertir-se en dramaturg, però les dificultats intrínseques d'aquest món el van dissuadir de dedicar-s'hi. Així i tot, va escriure'n una quarantena d'obres, una bona part de les quals romanen inèdites, i va obtenir el reconeixement d'alguns guardons. El 1954 va sortir a la llum *Camins en la ciutat*, la seva primera novel·la. Era l'inici d'una carrera fecunda com a narrador, coronada amb els principals premis, com el Joanot Martorell, el Víctor Català, el Sant Jordi o el Sant Joan. Una carrera reconeguda, així mateix, per la crítica, que des de bon principi va valorar molt positivament l'esforç del novel·lista per arribar a amplis sectors de la societat sense cedir en l'exigència estètica. Algunes de les seves obres, a més, han guanyat l'afecció del públic, amb força reedicions, com *La visita*, *L'alegre festa o Testa de vell en bronze*. No debades va estar estretament vinculat a «El Club dels Novel·listes», la cèlebre col·lecció dirigida per Joan Sales que maldava, també, per assolir un equilibri entre compromís estètic i compromís social, alhora que s'adreçava a un públic extens i divers. Folch i Camarasa en va ser un dels autors més assidus, al costat de Mercè Rodoreda i Llorenç Villalonga.

Les seves ficcions, en la línia del realisme psicològic, aborden l'experiència humana, sovint la pròpia experiència. Tant és així que en bona part no costa gaire de resseguir-hi aspectes autobiogràfics, convenientment manipulats, com la presència d'un pare notori, famílies nombroses, la disjuntiva entre la integritat i l'èxit o una fe cristiana que ho sadolla tot. En la novel·la *Les meves nits en blanc* es referia, ben

6
gràficament, a «la dèria d'escriure'm a mi mateix».¹ S'hi esplaiava, amb ironia, al *Manual del perfecte escriptor mediocre*, un dels llibres més agosarats de les lletres catalanes: «Per manca d'imaginació, segurament, em cal "copiar" del model viu, i encara que em proposi desfigurar-lo per decència i fins i tot per prudència, el model real se m'imposa i em trobo incapaç de deformar una realitat que és infinitament més artística que no ho seria el meu art d'inventor d'històries i personatges».² Al capdavant, les històries de Folch i Camarasa pretenen oferir-nos un retrat versemblant, plausible, de la vida quotidiana de personatges corrents. Com sostenia amb sornegueria a *Les meves nits en blanc*, «la meua autobiografia té això de bo: que és absolutament vulgar. Podria ser l'autobiografia de molts altres».³ Un retrat sense escarafalls ni efectismes, en un equilibri sempre difícil entre l'esperança i el desencís, la fe en l'esdevenidor i el llast del passat, la salvació i la condemna. Rere les trames amables i les notes d'humor, s'hi amaga una melangia còsmica i, tanmateix, vivificadora. Alguna cosa semblant a allò de l'optimisme dels pessimistes, esforçat i lúcid. Tot plegat, ho embolcalla amb una «naturalitat», una elegància i una riquesa estilístiques ben singulars, projectades, a més, en un ventall de tècniques narratives gairebé tan ampli com històries s'empeca. Res a veure, en definitiva, amb l'«escriptor mediocre» amb què va presentar-se el 1991, després d'un llarg silenci, i amb què va guanyar el premi Pere Quart d'humor i sàtira. Un llibre tan poc complaent amb ell mateix (i, de retruc, amb la societat literària) només pot llegir-se així, en clau de divertiment i de plagasitat, com deixava entreveure en el pròleg: «Si sóc mediocre, doncs, aspiro a ser-ho amb el grau de perfecció més alt possible, fins a esdevenir el més mediocre dels escriptors mediocres».⁴

En el camp de la prosa de no-ficció, a part d'aquest *Manual* tan curiós i d'un altre, *L'art de viure de dos en dos*, aparegut tot just fa alguns mesos, el 1968 va publicar *Bon dia, pare*, una biografia del popular escriptor Josep M. Folch i Torres. Una semblança

emotiva, corprenedora, farcida de dades d'interès presentades des d'una òptica poc convencional, en què el fill, des de la primera pàgina, palesa el punt de vista adoptat i el deute contret: «Voltat de tu, esclafat sota el teu pes gloriós, en va hauria provat de viure pel meu compte; ben aviat vaig adonar-me que el meu compte era el teu [...]. I, tanmateix, l'accepto aquesta herència, tota sencera, amb allò de bo i allò de dolent; accepto aquest pes i aquesta alienació, amb amor i amb orgull».⁵ Una herència que va dur-lo a prosseguir les *Pàgines viscudes* de Folch i Torres, rebatejades com a *Històries possibles*, aparegudes primerament a *En Patufet* de la segona època i, després, en dos volums antològics, el 1976 i el 1980. Igualment, és

7

¹ Ramon Folch i Camarasa, *Les meves nits en blanc* (Barcelona: Club Editor, 1972), p. 40.

² Ramon Folch i Camarasa, *Manual del perfecte escriptor mediocre* (Barcelona: La Campana, 1991), p. 96-97.

³ Ramon Folch i Camarasa, *Les meves nits en blanc*, p. 160.

⁴ Ramon Folch i Camarasa, *Manual del perfecte escriptor mediocre*, p. 11.

⁵ Ramon Folch i Camarasa, *Bon dia, pare* (Barcelona: Edicions 62, 1998), p. 18.

autor dels guions dels diversos llibres de còmics que, de 1981 ençà, ha protagonitzat el personatge de Massagran, creat pel seu pare.

En sintonia amb aquest doble ajust, estètic i social, que ha encaixat obstinadament, no resulta fortuït que Ramon Folch i Camarasa s'estrenés com a traductor al català, el 1959, amb el *Diari* d'Anna Frank, una obra que aleshores commovia tot Europa. Com és prou sabut, fins aleshores, l'inici de la dècada dels seixanta, les traduccions al català havien estat perseguides per la censura franquista amb una obcecació ben particular. Abans, al llarg dels anys cinquanta, Folch i Camarasa va haver de traduir al castellà tota mena de productes —bons, mediocres i detestables—, dels quals mai no va voler responsabilitzar-se signant amb el seu nom pel simple fet que havia de reescriure'ls a una llengua imposada. A *La visita*, novel·la que va merèixer el premi Sant Jordi de 1964, amb un rerefons autobiogràfic evident i reconegut, narra com va convertir-se casualment en traductor, a l'editorial de Josep Janés, transformat aquí en un tal Sirvent:

Sí, cabalment llavors vaig fer la meua primera traducció, per a en Sirvent, d'una manera accidental: jo havia confiat la traducció d'un petit llibre exquisit a una persona que es revelà totalment inepta quan la traducció era llesta, i em semblà que jo havia de fer-hi alguna cosa, de manera que me la vaig emportar a casa, sense ni dir-ho, per corregir-la, i aviat vaig veure que valia més traduir-la de cap i de nou. I així vaig descobrir el plaer de traduir un bon llibre: tancat en el despatx del pare, assegut a la seva taula, mentre ell llegia, distretament, en una butaca del racó. Fumant, prenent cafè, jo, mentre lluitava per engendrar l'equivalent català d'aquella petita obra mestra.⁶

L'experiència va resultar tan engrescadora que de seguida «vaig demanar a en Sirvent per retirar-me a casa, vaig renunciar a la col·locació, al sou fix, i vaig començar a traduir a tota jornada, sense moure'm del despatx de casa, plàcidament».⁷ Com aquell qui no vol, «jo m'havia convertit en una llevadora literària, que ajudava a venir al món els fills dels altres».⁸ Sens dubte, una bella metàfora de la traducció.

Quan les lleis i les condicions editorials ho van fer possible, Folch i Camarasa ja només va traduir al català, i sense la màscara dels pseudònims. A partir d'aleshores, «aniria alternant, així, en la meua vida, la noble i ensinistradora tasca de traductor amb l'embriagadora i exaltant d'escriptor».⁹ Una doble labor de redreçament de la llengua i de la literatura malmeses. Perquè, com M. Aurèlia Capmany, Manuel de

8

⁶ Ramon Folch i Camarasa, *La visita* (Barcelona: Selecta, 1965), p. 95-96.

⁷ *Ibidem*, p. 96.

⁸ *Ibidem*, p. 97.

⁹ *Ibidem*, p. 224.

Pedrolo o Josep M. Espinàs, de primer Ramon Folch i Camarasa va escriure i va traduir prolíficament contra la dictadura i, després, ho ha fet a favor d'una nova renaixença del país. Malgrat la discreció amb què ha encobert la seva biografia, el seu compromís cívic i patriòtic és de pedra picada: «Nosaltres no serem vençuts. Perquè ja

hi vam néixer; i ningú ja no ens pot fer més mal perquè ens el van fer tot», proclamava a *Les meves nits en blanc*.¹⁰ Mai no ha volgut que el seu nom s'associés a una altra llengua que la pròpia. Així, per exemple, quan el 1965 va sortir a llum la versió castellana de *La visita*, confeïda per ell mateix, tampoc no va voler firmar-la, i això que hi havia introduït força modificacions i fins i tot n'havia canviat el final. El cap el tenia, el té, a una altra banda. En plena dictadura, va voler convertir-se en un professional de les lletres catalanes, com abans de la guerra ho havia estat el seu pare, i el bo del cas és que en gran part hi va reeixir. Sense el que ell considerava concessions: sobretot, el periodisme en castellà. Únicament, escrivint i traduint.

No cal dir, doncs, que va traduir, també, per guanyar-se la vida. Una constatació que potser ja no hauria de despertar suspicàcies, perquè prou ho sabem que els escriptors i els traductors mengen, viuen sota un sostre i fan servir un ordinador. De vegades sembla il·limitat, l'heroisme pseudoromàntic que els demanen alguns sectors de la població. Ramon Folch i Camarasa atresora el mèrit d'haver esdevingut el primer traductor d'ofici en llengua catalana. Des de 1959 no ha deixat mai de girar a la nostra llengua novel·les i assaigs concebuts en anglès, francès, italià o espanyol. És a dir, no ha deixat mai de divulgar la literatura estrangera, de fer-nos-la més accessible, fins i tot quan no «calia» per raó de la intel·ligibilitat, com en el cas de les versions del castellà. El seu capteniment ha estat tothora el d'un conscienciós traductor professional en un país «normal», volgudament «normal», sense constrenyiments polítics, socials o culturals.

Així, després del *Diari* d'Anna Frank, va commoure molts lectors amb *Un món feliç* d'Aldous Huxley, l'*Homenatge a Catalunya* de George Orwell o diverses epopeies de Graham Greene. Ha combinat la reescriptura dels grans clàssics contemporanis (Daudet, Colette, Conrad, Faulkner, Fitzgerald, Hemingway, Nabòkov o Mailer), amb el gènere negre (Simenon, Chandler, Agatha Christie o Highsmith), l'assaig (Marx, Engels, Sartre, Russell o Aranguren) i els productes de caràcter més popular (Blyton, Martín-Vigil o Candel). Un gavadal d'autors i títols, vora cent cinquanta a hores d'ara, que hem pogut llegir en català amb regularitat i singular expertesa gràcies a la dedicació vocacional del torsimany. Perquè es tracta d'això, d'una autèntica vocació. Simptomàticament, és l'única activitat de què no feia broma al *Manual del perfecte escriptor mediocre*, després d'haver-se mofat dels pròlegs, les entrevistes, els sopars literaris o les signatures de llibres: tot el que ha desestimat per dedicar-se a la traducció.

9

¹⁰ Ramon Folch i Camarasa, *Les meves nits en blanc*, p. 185.

Els diners no sempre estan renyits amb les crides personals. Només així s'explica que un home tan poc amic de la vida itinerant i de les aventures («No sóc viatger. Sóc d'aquells de l'«enlloc com a casa» i a mi no em tragueu del cau», ironitzava al *Manual*),¹¹ s'embranchés a fer unes oposicions per a l'Organització Mundial de la Salut i que passés tretze anys, de 1973 a 1986, a Ginebra, traduint textos mèdics i administratius de l'anglès i el francès (al castellà, naturalment). A prop dels cinquanta anys, i després de més de vint cobrant a tant la pàgina, devia cobejar un mínim de seguretat, com confessava en una carta imaginària al pare a *Les meves nits en blanc*: «Una plaça de traductor, a Ginebra. Cal viure a Ginebra; ells et paguen les despeses d'instal·lació. I beques per als estudis dels fills. I subsidi familiar. I cada dos anys un viatge pagat al país d'origen, per les vacances. I el retir als seixanta, amb totes les assegurances socials que vulguis. Paguen bé, aquesta gent. En dòlars, és clar».¹² Ara bé, que els dòlars no ho eren tot, per a Folch i Camarasa, ho corrobora el fet que, al llarg d'aquells tretze anys, publicà vint-i-dues noves traduccions al català, quan ja no l'assetjava cap tipus d'ofec pecuniari: *Temps difícils*, *Un adéu a les armes* o *Retorn a Brideshead*, entre altres títols.

A més a més, no ho oblidem, dissortadament parlem de pocs diners, de molt pocs diners. No deixa de ser un fet llastimós que, cinquanta anys després de les primeres temptatives del doctorand, aquesta feina, la de traduir, encara rebi tan poc reconeixement social (i, en conseqüència, econòmic). Per això, l'acte d'avui és important

per a la traducció, per a l'ofici de traduir i per a l'establiment de la disciplina acadèmica: amb un camp d'estudi enorme per explorar al darrere, reclama els esforços de tots amb urgència. Especialment, en el cas català, en què la sòlida —gairebé mítica— tradició de traduccions literàries valuoses obre unes possibilitats de recerca insospitades i, val a dir-ho, fins ara força desateses. Ramon Folch i Camarasa és hereu de Josep Carner, Cèsar-August Jordana o Andreu Nin, i correligionari de Capmany, Pedroló o Arbonès (l'aportació del qual avui dona lloc a la pionera Càtedra de Traducció Jordi Arbonès). La transmissió no pot estroncar-se. Tots hi estem implicats; la nostra facultat d'una manera prou vistosa, amb un esplet de professors-traductors de primera fila. Ens cal preparar noves fornades de traductors competents i rigorosos, amants de la feina, sensibles als avatars del món. El país hi té molt a guanyar i, el català, com a llengua, molt poc a perdre. En el món cada vegada més global d'avui dia la traducció (no pas com un acte mecànic i innocent, que no n'és, sinó creatiu), continua sent una arma carregada de futur per a la preservació de les llengües sotmeses a algun tipus de minorització.

La trajectòria i l'obra de Ramon Folch i Camarasa ens empenyen a avançar. Ho dèiem de bon començament: l'*honoris causa* és també per la figura humana. Per l'exem-

¹¹ Ramon Folch i Camarasa, *Manual del perfecte escriptor mediocre*, p. 84.

¹² Ramon Folch i Camarasa, *Les meves nits en blanc*, p. 180.

ple que ens forneix d'integritat, de fermesa i de compromís, sense els quals mai no hauria pogut escriure i traduir aquests centenars d'històries que ens han fet una mica més savis i una mica més rics. Nosaltres, com ell, també mirem el futur: «així he viscut i visc sempre: en un compàs d'espera, no assaborint l'ara, sinó pensant, esperançadament o desesperançadament, en el demà», afirmava a *La visita*.¹³ Avui, ara, hi som més a prop, d'aquest demà esperançador, d'un demà que ja ens pertany. Per tot això, Excel·lentíssim i Magnífic Rector, sol·licito que s'atorgui el grau de doctor *honoris causa* al senyor Ramon Folch i Camarasa.